

بررسی رابطه ادراک شایستگی با اضطراب و احساس تنهایی در

کودکان بی سرپرست مراکز شبه خانواده

فانزه شجاعی باغینی^۱ و محمود بهرامی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۹/۱۹

چکیده

زمینه و هدف: محرومیت از کانون خانواده و زندگی در محیط‌های مراقبت گروهی نظیر مراکز شبه خانواده، کودکان بی سرپرست و بد سرپرست را با شرایط هیجانی و رفتاری ویژه‌ای مواجه می‌سازد. از این رو هدف از اجرای پژوهش حاضر، بررسی رابطه ادراک شایستگی با اضطراب و احساس تنهایی در کودکان دختر مراکز شبه خانواده شهر تهران است.

روش: پژوهش حاضر از نوع همبستگی است و جامعه آماری آن را کودکان دختر ۸ تا ۱۱ ساله مقیم مراکز شبه خانواده وابسته به بهزیستی شهر تهران در سال ۹۶ تشکیل داده اند و تعداد ۱۲۰ نفر آن‌ها با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. داده‌ها با کمک پرسشنامه‌های ادراک شایستگی کودکان هارتر (HPCS) با آلفای کرونباخ ۰/۹۲، احساس تنهایی آشر و ویلر (LQ) با آلفای کرونباخ ۰/۹۱ و مقیاس اضطراب اسپیل برگر (STAI) با آلفای کرونباخ ۰/۹۶، گردآوری و با استفاده از آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون هم‌زمان تجزیه و تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها و نتایج: پژوهش نشان داد که ادراک شایستگی رابطه منفی و معناداری با اضطراب و احساس تنهایی در کودکان دارد. بنابراین می‌توان گفت که چنانچه احساس ادراک شایستگی در کودکان تقویت شود و یا منابع تضعیف‌کننده آن شناسایی و مرتفع شوند، می‌توان برای کاهش احساس تنهایی و اضطراب و جلوگیری از تبعات ناخوشایند آن اقدام کرد.

واژه‌های کلیدی: احساس تنهایی، ادراک شایستگی، اضطراب، کودکان بی سرپرست.

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی شخصیت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران: Faezeh70shojaie@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه خوارزمی تهران، ایران (نویسنده مسئول): Bahrami201367@gmail.com

مقدمه

از مهم‌ترین مسائلی که در رابطه با سلامت روان^۱ در کودکان و نوجوانان از اهمیت زیادی برخوردار است وجود کانون گرم خانواده می‌باشد (مارنان، وو و اسلشنیک، ۲۰۱۸، ص ۲۱۳). خانواده به عنوان کوچک‌ترین واحد اجتماعی، اساس جامعه و حفظ روابط انسانی را شکل می‌دهد (حیدر نژاد، قنبری و صفی پور، ۱۳۹۴، ص ۱). نگاهی به پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که توجه به مساله خانواده و تاثیرات آن بر ابعاد سلامتی به طور فزاینده‌ای مورد توجه روانشناسان و جامعه‌شناسان قرار گرفته است (یانگ، گالوان، ریدی، پیکاسولیدو، کیم، سیمور و دیکستین^۲، ۲۰۱۳، ص ۱۰۹۹؛ برگ، ویل، لارسون، لاث و نیمارک^۳، ۲۰۱۳، ص ۳۵۳). علت این امر را می‌توان به اهمیت اساسی خانواده در فراهم نمودن شرایط لازم برای رشد و رسیدن به توازن جسمی، روانی و اجتماعی دانست. به علاوه پژوهش‌ها نشان داده‌اند که داشتن خانواده‌ای سالم، با سلامت روان (تورنر^۴، ۲۰۱۳، ص ۴۴)، اضطراب (باگلس و بریچمن^۵، ۲۰۰۶، ص ۸۴۰)، پرخاشگری^۶ (سیمدو^۷، ۲۰۱۲، ص ۱۷۴۵)، اختلال‌های روان‌پزشکی^۸ (استینهاوزن، آستر و گابل^۹، ۱۹۸۷، ص ۲۴۵)، مشکلات انطباقی^{۱۰} (مک دونالد، جورلیس، هارت و مینز^{۱۱}، ۲۰۰۹، ص ۹۸) و افسردگی^{۱۲} (استرنبرگ، لامب، گاترمن و ابوت^{۱۳}، ۲۰۰۶، ص ۲۸۷) اعضای آن مرتبط است. افرادی که در مراکز بهزیستی نگهداری می‌شوند، از داشتن خانواده‌ای که بتواند شرایط رشد سالم را برای آن‌ها فراهم سازد محروم اند (اصغری نکاح و حیدری دریند، ۱۳۸۹، ص ۱۶). این کودکان عاطفه مادرانه و عشق و روابط صمیمی والدین را دریافت نموده و به همین دلیل است که اغلب دچار اختلالات عاطفی، نایمنی، احساس وابستگی یا طرد و انزوای اجتماعی می‌شوند (مارائیس^{۱۴}، ۲۰۱۳، ص ۲۵).

با توجه به عدم تجربه روابط سالم در چهارچوب خانواده، افرادی که بی سرپرست بوده و در مراکز بهزیستی زندگی می‌کنند، به طور معمول سلامت روانی کمتری را نسبت به افرادی که دارای والدین حقیقی هستند تجربه می‌کنند. کودکان بی سرپرست به افراد زیر هیجده سال می‌گویند که از حضور تربیتی، روانشناختی و حمایتی موثر والدین و زندگی در خانواده محروم هستند (اصغری نکاح، حیدری

1. Mental health

2. Young, Galvan, Reidy, Pescosolido, Kim, Seymour, Dickstein

3. Berge, Wall, Larson, Loth, Neumark

5. Bagels, Brechman

7. Sim Doh

9. Steinhause, Aster, Gobel

11. McDonald, Jouriles, E, Tart, Minze

13. Sternberg, Lamb, Guterman, Abbott

4. Turner

6. Aggression

8. Psychiatric disorders

10. Adaptive problems

12. Depression

14. Marais

در بندی، ۱۳۸۹، ص ۱۷). فقر^۱، فوت والدین^۲، اعتیاد به مواد^۳، الکلیسم^۴، ابتلای والدین به بیماری‌های لاعلاج جسمانی و یا اختلال روانی، زندانی شدن^۵، غیبت یکی از والدین (معمولا پدر) و مادران خیابانی از عوامل اصلی بی سرپرستی کودکان در جهان است (تامبنی^۶، ۲۰۱۰، ص ۲۱).

با توجه به عدم حضور خانواده و نداشتن سرپرست، یکی از مولفه‌هایی که به نظر می‌رسد در نوجوانان بی سرپرست بسیار بالا باشد میزان اضطراب است. اضطراب بیانگر یک احساس منتشر، ناخوشایند و مبهم هراس و نگرانی با منشأ ناشناخته، که به فرد دست می‌دهد و شامل عدم اطمینان، درماندگی و برانگیختگی فیزیولوژی است (برنارد و چمپن^۷، ۲۰۱۸، ص ۲۰۹). کودکانی که مضطرب هستند تمایل به مضطرب ماندن در نوجوانی و بزرگسالی دارند، حتی اگر به مدت طولانی ملاک‌های تشخیصی برای یک اختلال اضطرابی را نداشته باشند (سیجی و کوهس^۸، ۲۰۰۶؛ به نقل از قادری، ۱۳۹۱، ص ۲). بسیاری از کودکان دارای اختلالات اضطرابی با اعتماد به نفس پایین، انزوای اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی ناپسند، اختلال در کار آکادمیک و مشکلات فیزیکی (مانند سردردها و دل دردها) دست به گریبان هستند (سیکلند، رین و دیاموند^۹، ۲۰۰۴؛ به نقل از قادری، ۱۳۹۱، ص ۲). اضطراب به عنوان احساس ناراحتی، ترس و دلشوره ممکن است به صورت یک حالت روانی اولیه و یا جزئی از واکنش نسبت به عوامل استرس زا باشد (نجفیان و اخوان طیب، ۱۳۹۰، ص ۲۳). درد و رنج ناشی از اضطراب بخشی از زندگی روزمره بسیاری از کودکان بی سرپرست است و بر حسب شدت آن، موانعی در راه تحول و اداره زندگی فراهم می‌آورد (آذربایجان، ۱۳۹۵، ص ۲۸).

علاوه بر اضطراب به نظر می‌رسد یکی از مسائل روان شناختی مهم دیگر در کودکان بی سرپرست، احساس تنهایی^{۱۰} در آن‌ها است. احساس تنهایی، حالت روان شناختی درد آور و شخصی است که افراد درگیر را با احساس خلاء، غمگینی و بی تعلقی مواجه می‌کند و به شیوه‌های مختلف بر روابط آنان با دیگران و مناسبات مختلف زندگی تاثیر می‌گذارد (فروغی پور و سمعی، ۱۳۹۱، ص ۳۳). سالیوان (۱۹۶۸)؛ به نقل از نشان اسکندری و خوشنویس، ۱۳۹۶، ص ۱۰۷) احساس تنهایی را متأثر از تاریخچه رشدی افراد می‌داند و معتقد است که فقدان تماس فیزیکی در دوران کودکی، به ناراحتی‌های جسمانی-روانی و در نهایت، احساس تنهایی منجر می‌شود. احساس تنهایی شامل ابعادی می‌شود که

1. Poverty	2. Death of parents
3. Addiction	4. Alcoholism
5. Imprisonment	6. Thombeni
7. Barnard, Chapman	8. Sichati and Kohs
9. Cyclind, Rhine and Diamond	10. Loneliness

هم فقدان تماس اجتماعی و هم فقدان صمیمیت را در بر می گیرد (استرونی، ۲۰۰۵؛ به نقل از دان^۱ و همکاران، ۲۰۰۷، ص ۲۵۳). در نتیجه، تنهایی به عنوان پاسخ شناختی- عاطفی به تهدید شدن نیازها مطرح شده است؛ مؤلفه شناختی تنهایی، شکاف بین رابطه اجتماعی دلخواه و رابطه اجتماعی واقعی و مؤلفه عاطفی تنهایی، هیجان‌های منفی ناشی از تنهایی مانند غم است (صنعت نگار، حسن آبادی و اصغری نکاح، ۱۳۹۱، ص ۸). در حقیقت این احساس به این دلیل اهمیت دارد که با حالات هیجانی افراد و هم با فقر اجتماعی، رفتاری و سلامتی در افراد بالغ، نوجوان و کودک همبسته است (کواتر، برون، رونبرگ، ون‌هالست، هریس و همکاران^۲، ۲۰۱۳، ص ۳).

بررسی‌های موجود نشان داده اند که کودکان دارای احساس تنهایی دارای خصوصیتی می باشند که از آن جمله می توان به رضایت و شادکامی^۳ اندک، عزت نفس پایین، از خود بیگانگی^۴، احساس خجالت، دلتنگی، احساس خلأ^۵، کمی جاذبه، خودداری از ارتباطات اجتماعی، دوستان اندک، بدبینی، ناتوانی در ابراز خود، دیگر گریزی و درون گرایی اشاره نمود (شاهین، آسایش، قبادی و صادقی اله آبادی، ۱۳۹۱، ص ۳۰۳). در واقع کودک تنهایی را این گونه تجربه می کند که نمی تواند حضور مؤثر والدین یا دیگران مهم را در دنیای اجتماعی خود داشته باشد و فکر می کند که در صورت بروز مشکل، دیگران حمایتگری نیستند تا او را در موقعیت معینی یاری دهند (لینشارتل^۶، ۲۰۰۸، ص ۱۲).

شواهد نشان می‌دهد که احساس تنهایی همراه با اضطراب از قوی‌ترین پیش بینی کننده‌ها برای افسردگی است (لارامای^۷، ۲۰۰۷، ص ۷)، بنابراین ضرورت دارد به شناخت عوامل زیر بنایی پیش‌بینی کننده این دو مولفه در کودکان بی سرپرست توجه ویژه‌ای معطوف شود (زارع زاده خیبری و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴۳).

به دنبال عوامل زیربنایی به وجود آورنده اضطراب و احساس تنهایی در کودکان بی سرپرست، در می‌یابیم که این کودکان به دلیل نداشتن کانون گرم خانواده در شکل‌گیری شخصیت دچار مشکل می‌شوند. در این افراد یکی از ابعاد مهم شخصیت که در خلال رشد شکل می‌گیرد، نظام خود (خودشناسی، خودارزیابی و خودتنظیمی) است که شامل شناخت کل اسنادها و ویژگی‌هایی است که شخص از آن خود می‌داند (بارنت، ریدگرز، جوسالمون، ۲۰۱۷، ص ۸۵۸) و می‌تواند بسیاری از مشکلات روانی-

1. Dune

3. Satisfaction and happiness

5. A feeling of emptiness

7. Laramie

2. Qualter & et al

4. Alienation

6. Lynn-Shortel

اجتماعی این کودکان در آینده را تبیین کند. نظام خود، رفتار کودکان را در وضعیت‌های شناختی و اجتماعی متفاوت تنظیم می‌کند. دستیابی به این نظام برای کودکان در ابتدای کودکی برای ایجاد تصویر خود مثبت و واقعی ضرورت دارد (یوزینسکا - جارموک، ۲۰۰۸، ص ۱۱). ادراک خود یک ویژگی مادرزادی نیست، بلکه از خلال تجارب ادراک شده مکرر و بازخوردهای متقابل رشد می‌کند و می‌تواند بهبود یابد و یا تغییر کند (مک ماستر، دوناون، مک کلنتیر، ۲۰۰۲، ص ۱۰۴). یکی از نمودهای بارز رشد یافتگی نظام خود، ادراک شایستگی در فرد است. ادراک شایستگی یکی از مولفه‌های خود پنداشت است (نینوت، بیلارد و دلیگنرز، ۲۰۰۵، ص ۶۸۶) که به فرایند آگاه شدن فرد از ویژگی‌های خویش، نوع روابط با دیگران، بازخورد نسبت به رویدادها، ظرفیت‌ها و توانایی‌های خود اشاره دارد و بر حوزه‌های مختلف شناختی، جسمانی و اجتماعی متمرکز است (هارتر، ۱۹۸۲، ص ۹۰). به نظر می‌رسد که آسیب دیدن احساس شایستگی یکی از عوامل مهمی باشد که در افراد به ویژه کودکان بی سرپرست باعث بروز مشکلات روانی در آن‌ها می‌شود. شواهد نشان می‌دهد که نوجوانان و کودکان بی سرپرست آن‌هایی که فاقد خانواده هستند، احساس شایستگی کمتری نسبت به افراد عادی کسب می‌نمایند (مکامه، آنی و گراسمن، ۲۰۱۲، ص ۴۶۲). به نظر می‌رسد این عدم احساس شایستگی که حاصل رشد نایافتگی خود در خلال تحولات کودکی است، عامل مهم زیربنایی برای تبیین عدم سلامت روان در کودکان بی سرپرست باشد. بنابراین احتمالاً نداشتن احساس شایستگی می‌تواند عامل مهمی در بروز اضطراب و احساس تنهایی کودکان بی سرپرست باشد (مکامه، آنی و گراسمن، ۲۰۱۲، ص ۴۶۲). به طوری که تحقیقات نشان داده است، افراد دارای ادراک شایستگی بالا از سلامت جسمی، روانی و اجتماعی بالاتری برخوردارند و در مقابل تنش‌های زندگی سازگاری بهتری را از خود نشان می‌دهند. یورلا^۱ (۲۰۰۹، ص ۱۱۲۴) در مطالعه خود به بررسی رابطه اضطراب اجتماعی با احساس شایستگی پرداخته است. نتایج مطالعه او حاکی از آن بود که اضطراب اجتماعی با احساس شایستگی ادراک شده در نمونه مورد مطالعه همبستگی معناداری دارد. خوشنویسان و افروز (۱۳۹۰، ص ۷۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که خودکارآمدی رابطه منفی و معناداری با اضطراب دارد. هنریچ و گالون^۲ (۲۰۰۶، ص ۶۹۹) نیز در پژوهشی با عنوان «رابطه ادراک شایستگی با احساس تنهایی»، به این یافته رسیدند که رشد ادراک شایستگی در ابعاد مختلف می‌تواند احساس تنهایی را که تهدیدی برای سلامت روانی محسوب می‌شود،

1. Uszynska-Jarmoc

3. Ninot, bilard & deligneres

5. Urla

2. MacMaster, Donovan., MacIntyre

4. Makame, ani, grantham

6. Heinrich, & Gullone

کاهش دهد. رحیم زاده، بیات و اناری (۱۳۸۸، ص ۸۸) در پژوهشی دیگر با عنوان «احساس تنهایی و خود اثر بخشی در نوجوانان» دریافتند که بین خود اثر بخشی اجتماعی و احساس تنهایی همبستگی منفی وجود دارد. همچنین هومن، احدی، سپاه منصور و شیخی (۱۳۹۰، ص ۱۲۴) در مطالعه خود نشان دادند که خودکارآمدی اثر غیر مستقیم و معناداری بر احساس تنهایی دارد.

از آن جایی که کودکان بی سرپرست، در هیاهوی سیل عظیم مشکلات اجتماعی عموماً مورد غفلت قرار می‌گیرند و از حداقل امکانات و حمایت‌های عاطفی و اقتصادی محروم‌اند، نیازمند توجه ویژه جامعه به ویژه مسئولین هستند تا به بهداشت روانی آنان در کنار دیگر فرزندان این جامعه توجه کافی صورت گیرد. از طرفی، با توجه به مشکلاتی که این کودکان و سایر کودکان بد سرپرست و کودکان خیابانی می‌توانند برای اجتماع ایجاد کنند که در نهایت منجر به افزایش آسیب‌های اجتماعی و کاهش بهداشت روانی اجتماعی می‌شود، لازم است برای پیش‌گیری از آن‌ها قدم‌های جدی برداشته شود. در همین راستا افراد مختلف جامعه، به ویژه دست‌اندرکاران امور فرهنگی، کارکنان مدارس، مشاوران و مددکاران کودکان و نوجوانان، باید اطلاعاتی درباره مسائل و مشکلات این کودکان داشته باشند و این مطالعه تلاش می‌کند تا در این راستا گامی هرچند کوچک بردارد. فرضیه‌های که در این پژوهش مورد بررسی قرار خواهد می‌گیرند به این شرح می‌باشد:

فرضیه اول: ادراک شایستگی با اضطراب کودکان بی سرپرست رابطه معنادار دارد.

فرضیه دوم: ادراک شایستگی با احساس تنهایی کودکان بی سرپرست رابطه معنادار دارد.

روش

پژوهش حاضر از نوع همبستگی است و جامعه آماری آن را کودکان دختر ۸ تا ۱۱ ساله مقیم مراکز شبه خانواده وابسته به بهزیستی شهر تهران در سال ۹۶ تشکیل داده‌اند و تعداد ۱۲۰ نفر آن‌ها با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. داده‌ها با کمک پرسشنامه‌های ادراک شایستگی کودکان هارتر (HPCS)^۱ با آلفای کرونباخ ۰/۹۲، احساس تنهایی آشر و ویلر (LQ)^۲ با آلفای کرونباخ ۰/۹۱ و مقیاس اضطراب اسپیل برگر (STAI)^۳ با آلفای کرونباخ ۰/۹۶، گردآوری و با استفاده از آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون هم‌زمان تجزیه و تحلیل شده‌اند.

1. Harter Perceived Competence Scale for Children.

2. Asher, Wheeler Children's Loneliness

3. Spielberger anxiety

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: این پژوهش با هدف بررسی رابطه ادراک شایستگی با اضطراب و احساس تنهایی در کودکان بی سرپرست مراکز شبه خانواده انجام شد. در مطالعه حاضر ۱۲۰ نفر از کودکان مراکز شبه خانواده بهزیستی شهر تهران شرکت داشتند. محدوده سنی نمونه بین ۸ تا ۱۱ سال و میانگین سنی آنان ۱۰ سال بود. همچنین ۱۲ درصد از این نمونه‌ها مقطع اول ابتدایی، ۱۴/۷ درصد مقطع دوم ابتدایی، ۲۲/۷ درصد سوم ابتدایی، ۳۲ درصد مقطع چهارم ابتدایی و ۱۸/۷ درصد نیز پنجم ابتدایی بودند. میانگین نمرات متغیرهای ادراک شایستگی، اضطراب و احساس تنهایی این کودکان محاسبه شده که در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱. میانگین و انحراف استاندارد نمرات کودکان در ادراک شایستگی، اضطراب و احساس تنهایی

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	فراوانی
ادراک شایستگی	۵۲/۲۵	۱۳/۶۲	۱۲۰
اضطراب	۸۵/۲۹	۳۴/۱۴	۱۲۰
احساس تنهایی	۷۹/۰۸	۳۲/۲۵	۱۲۰

یافته‌های استنباطی: در این بخش فرضیه‌های پژوهش آزمون می‌شوند. قبل از آزمون فرضیه‌ها باید نرمال بودن داده‌ها بررسی شود. با توجه به جدول ۲، از آنجایی که آماره Z برای هیچ یک از متغیرها معنادار نشده است ($P > ۰/۰۵$)، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توزیع نمرات در متغیرهای پژوهش نرمال است.

جدول ۲. نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن داده‌ها

متغیر	آماره Z	سطح معناداری
ادراک شایستگی	۰/۸۶	۰/۲۰
اضطراب	۰/۹۵	۰/۶۱
احساس تنهایی	۱/۱۰	۰/۱۱

آزمون فرضیه‌ها: برای آزمون فرضیه‌ها در این پژوهش از آزمون همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، ادراک شایستگی با اضطراب همبستگی بیشتری ($-۰/۲۷$) دارد که در سطح $۰/۰۵$ معنادار است. به این معنا که هر چقدر کودکان از میزان ادراک شایستگی بالاتری برخوردار باشند، اضطراب در بین آن‌ها کمتر است. همچنین احساس تنهایی با ادراک شایستگی همبستگی منفی و معنادار دارد ($Z = -۰/۲۵$ و $P < ۰/۰۵$)، بنابراین این

نتیجه نشان می‌دهد که کودکانی که از ادراک شایستگی بالاتری بهرمنند باشند، کمتر احساس تنهایی می‌کنند.

جدول ۳. ضرایب همبستگی بین متغیرهای ادراک شایستگی، اضطراب و احساس تنهایی

ردیف	متغیر	۱	۲	۳
۱	ادراک شایستگی	۱		
۲	اضطراب	*-۰/۲۷	۱	
۳	احساس تنهایی	*-۰/۲۵	**۰/۶۷	۱

** $p < 0/01$ * $p < 0/05$

جدول ۴. ضرایب همبستگی تفکیکی/جزئی بین متغیرهای اضطراب و احساس تنهایی با ادراک شایستگی

مقیاس	ضریب همبستگی	سطح معناداری
اضطراب	-۰/۲۹	۰/۰۰۱
احساس تنهایی	-۰/۲۶	۰/۰۰۱

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، نتایج همبستگی تفکیکی/جزئی، ضمن محاسبه میزان رابطه خطی بین متغیرها، اثر سایر متغیرها را کنترل می‌کند که در این آزمون بعد از کنترل متغیرهای سن و تحصیلات، متغیرهای اضطراب و احساس تنهایی با ادراک شایستگی به ترتیب با ضرایب همبستگی ($r = -0/29$) و ($r = -0/26$) داری رابطه منفی و معناداری هستند.

جدول ۵. تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی ادراک شایستگی کودکان توسط اضطراب و احساس تنهایی

متغیر پیش‌بین	R	R ^۲	F	B	B	T	سطح معنی‌داری
اضطراب	۰/۲۷	۰/۰۷	۵/۸۴	-۰/۴۰	-۰/۲۷	-۲/۴۱	۰/۰۱

نتایج تحلیل رگرسیون با استفاده از روش گام به گام در جدول ۵ نیز نشان می‌دهد که در گروه نمونه، از بین متغیرهای پیش‌بین، احساس تنهایی به دلیل این که همبستگی پائینی با ادراک شایستگی و سهم ناچیزی در پیش‌بینی متغیر وابسته داشته است، وارد معادله رگرسیونی نشده است اما اضطراب توانسته است ۷ درصد از تغییرات متغیر ادراک شایستگی را پیش‌بینی کند ($R = 0/27$ و $R^2 = 0/07$). بررسی میزان بتا نیز نشان داد که اضطراب، در پیش‌بینی ادراک شایستگی، نقش منفی و معنادار دارد ($\beta = -0/27$) و $p < 0/01$). این یافته بدین معناست که به ازای افزایش یک واحد در متغیر اضطراب، میزان ادراک شایستگی

کودکان بی سرپرست به میزان ۰/۲۷ واحد کاهش خواهد یافت. آزمون آماری F برای معنی داری ضریب همبستگی برابر با ۵/۸۴ است که در سطح ۰/۰۱ معنی دار است و نشان می دهد متغیر مستقل اضطراب از قدرت تبیین بالایی برخوردار بوده و قادر است به خوبی تغییرات واریانس متغیر وابسته را توضیح دهد.

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، رابطه ادراک شایستگی با اضطراب و احساس تنهایی در کودکان بی سرپرست مراکز شبه خانواده مورد بررسی قرار گرفت. در راستای این هدف، نتایج نشان داد که ادراک شایستگی با اضطراب دارای رابطه منفی و معنادار می باشد و این به این معنا است که هر چقدر کودکان از ادراک شایستگی بالاتری برخوردار باشند، میزان اضطراب آنان کاهش می یابد. بررسی رگرسیون نشان داد که اضطراب بیشترین مشارکت را در پیش بینی منفی و معنادار ادراک شایستگی دارد؛ پس می توان نتیجه گرفت که اضطراب تاثیر منفی بر ادراک شایستگی کودکان دارد. این نتایج با یافته های بهرامی، ابوالقاسمی و نریمانی (۱۳۹۱، ص ۶۸)، زرگر و سراج (۱۳۹۰، ص ۶۸)، خوشنویسان و افروز (۱۳۹۰، ص ۷۷)، ونکن و بوگلس (۲۰۰۸، ص ۱۳۸۹)، یورلا (۲۰۰۹، ۱۱۳۰) و هاسندویتر و آندیک (۲۰۰۷، ص ۴۹) همسو است که نشان دادند ادراک شایستگی رابطه منفی و معناداری با اضطراب دارد. موریس (۲۰۰۲، ص ۳۴۵) نیز در مطالعه ای رابطه «شایستگی خود» را در سه حوزه هیجانی، تحصیلی و اجتماعی با چندین نوع از مشکلات اضطرابی همچون فوبی اجتماعی، اختلالات اضطراب منتشر و اختلال اضطراب جدایی در نوجوانان ۱۲ تا ۱۹ ساله مورد مطالعه قرار داده و به این نتیجه رسیده که سطوح پائین تری از خوداثربخشی با سطوح بالاتری از اضطراب به ویژه اضطراب اجتماعی دارای همبستگی می باشد. این یافته نیز، تاییدی بر نتایج پژوهش حاضر است. در تبیین این یافته می توان به یافته های پژوهش فانگ، آگریا، بیر مریت و بردسلی (۲۰۱۸، ص ۴۰۹) اشاره کرد که نشان دادند افزایش ادراک شایستگی و خودکارآمدی باعث بهبود سلامت روان می شود و افرادی که نمره های ادراک شایستگی بالاتری دارند، از سلامت روان بیشتری برخوردارند؛ ایجاد ادراک شایستگی در کودکان بی سرپرست می تواند از ابتلای آن ها به اختلالات سلامت روان از جمله اضطراب تا حدی جلوگیری کند، چون این ادراک شایستگی در آن ها باعث می شود تا قدرت سازگاری آن ها با محیط افزایش یابد. ادراک شایستگی، شامل مهارت ها، نگرش ها و شناخت ها فرد از توانایی های خود است که باعث حصول نتایج موفقیت آمیز در موقعیت های مختلف شده و موجب بهبود عزت نفس و اعتماد به نفس در کودک و در نتیجه کاهش اضطراب می شود. کودکانی که برای حل کردن مسایل، به

کارایی خود اعتقاد دارند، هنگام رو به رو شدن با رویدادهای استرس زا به طرز قابل توجهی تفکر تحلیلی خود را از دست نمی‌دهند، اما کودکانی که نسبت به توانایی خود در حل کردن مسایل تردید دارند، به صورت آشفته فکر می‌کنند. در واقع تصویر شخصیت مضطرب، سیمای فرد نگرانی را به دست می‌دهد که نسبت به تنیدگی حساس است، فعالیت‌های خود را از پیش با شکست مواجه می‌بیند، در یک نالیمنی اجتماعی و جهانی زندگی می‌کند، نسبت به ظرفیت‌ها، کفایت‌ها و شایستگی‌های خود شک می‌کند. عدم اطمینان از خود و شایستگی‌های آن موجب می‌شود که کودک به طور دائم احساس کند که از عهده کاری که به او سپرده‌اند بر نمی‌آید و اگر تکلیفی به او سپرده شود اضطراب او را فرا گرفته و قادر به انجام آن نمی‌باشد و این امر باعث می‌شود کودک تغییراتی را در رفتار و توانایی شناختی و اجتماعی و جسمانی خود نشان دهد.

نتیجه بعدی این مطالعه نشان داد که ادراک شایستگی رابطه منفی و معناداری با احساس تنهایی در کودکان دارد؛ به این معنی که هر میزان نمره فرد در متغیر ادراک شایستگی بالاتر باشد، کم‌تر دچار احساس تنهایی می‌شود. این نتیجه با یافته‌های صالحی و سیف (۱۳۹۱، ص ۶۰)، هومن و همکاران (۱۳۹۰، ص ۱۲۶)، سیف و همکاران (۱۳۸۳، ص ۹۲)، رحیم زاده و همکاران (۱۳۸۸، ص ۹۳)، طهماسیان، اناری و صدق پور (۱۳۸۸، ص ۹۵)، هنریچ و گالون (۲۰۰۶، ص ۷۱۴)، هرمن (۲۰۰۵، ص ۵۹) و چنگ و فرنهام (۲۰۰۲، ص ۳۳۴) همسو است. هازر و بویلو (۲۰۱۰، ص ۲۰۸۶) در پژوهش خود نشان داد که از جمله عوامل موثر بر پیشگیری از احساس تنهایی، خودکارآمدی است. تحقیقات زیادی به این نتیجه رسیده‌اند که سطوح بالای ادراک شایستگی و خود اثربخشی می‌تواند از بروز احساس تنهایی پیشگیری کند و رابطه معناداری بین این دو وجود دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که از طریق ادراک شایستگی است که فرد می‌تواند ارتباط‌های اجتماعی خود را لذت بخش سازد و توانایی مدیریت تنیدگی‌های محیطی را توسعه دهد. ادراک شایستگی باعث ایجاد روابط اجتماعی مثبت در کودک می‌شود، در حالی که فقدان ادراک شایستگی کودک را به سوی کناره گیری و بیگانگی اجتماعی سوق می‌دهد. در این میان به نظر می‌رسد مجهز شدن کودک به سطوح بالای ادراک شایستگی، که جزئی از مفهوم گسترده صلاحیت اجتماعی محسوب می‌شود، او را قادر می‌سازد بدون نگرانی در مورد توانایی‌هایش در موقعیت‌های اجتماعی درگیر شود و روابط مطلوبی را با دیگران شکل دهد. احساس خودکارآمدی پایین و عدم قابلیت اجتماعی که از ابعاد ادراک شایستگی محسوب می‌شود، می‌تواند به خودی خود احساس تنهایی را به کودک القا کند و این احساس را در وی به وجود آورد که در صورت نیاز به برقراری روابط

در موقعیت‌های اجتماعی، قادر به عملکرد مناسب نیست و این تفکر به بهای از دست دادن فرصت‌های ارتباطی، موجبات احساس تنهایی را در وی فراهم آورد. در تبیین دیگری می‌توان، فرضیه وجود روابط متقابل بین این دو مفهوم را، مطرح ساخت. به بیان دیگر از یک سو کاهش ادراک شایستگی با محدود کردن دامنه فعالیت و یا قابلیت عمل فرد، روابط محدود و فاقد غنایی را به دنبال می‌آورد که پیامد آن احساس تنهایی است. اما از سوی دیگر می‌توان گفت ممکن است احساس تنهایی که در مقطعی کودک را درگیر می‌کند و ارزیابی منفی وی از موقعیت‌های اجتماعی و یا وضعیت عاطفی - هیجانی را رقم می‌زند، احساس فرد را در مورد توانایی‌ها و قابلیت‌هایش نیز تحت تاثیر قرار دهد.

بنابراین تجربه‌های احساس تنهایی می‌توانند زمینه تضعیف احساس خوداثربخشی را در فرد ایجاد کنند و خوداثربخشی اجتماعی پایین، آمادگی عمل فرد برای درگیر شدن در فعالیت‌های آینده را تحت تاثیر قرار دهد و عدم درگیری و یا شکست در این فعالیت‌ها بر شدت احساس تنهایی بیفزاید و این چرخه معیوب در امتداد زمان پیش رود. در نهایت می‌توان چنین نتیجه گرفت که رابطه بین احساس تنهایی و ادراک شایستگی صرف نظر از جنس، سن و رشته تحصیلی دانش آموزان، رابطه‌ای نسبتاً قوی است. با استناد به این یافته و با نظرگرفتن این واقعیت که احساس تنهایی دارای پیامدهای مهمی در سلامت جسمانی و روانی است می‌توان به تمهیداتی برای پیشگیری از گسترش و یا ابقای احساس تنهایی در دوره کودکی اندیشید. در نهایت با توجه به یافته‌های به دست آمده، می‌توان گفت چنانچه احساس ادراک شایستگی در کودکان تقویت شود و یا منابع تضعیف کننده آن شناسایی و مرتفع شوند می‌توان در جهت کاهش احساس تنهایی و اضطراب و جلوگیری از تبعات ناخوشایند آن اقدام کرد.

در نتیجه گیری نهایی با توجه به پیش‌بینی احساس تنهایی و اضطراب کودکان بی سرپرست از طریق ادراک شایستگی اجتماعی آنان، می‌توان نتیجه گرفت که با فزونی یافتن این باور شایستگی در کودکان مراکز شبه خانواده، از میزان احساس تنهایی و اضطراب آنان کاسته می‌شود. این بدان معنا است که با ادراک شایستگی اجتماعی بالاتر این کودکان، محتمل است که توانمندی بیشتری در ایجاد و نگهداری ارتباط با همسالان، مسئولین و مربیان مراکز شبه خانواده، افراد جامعه و ... داشته باشند و در محیط مدرسه و یا مرکز نگهداری این کودکان از آن جا که روابط اجتماعی بیشتری با همسالان خود برقرار می‌سازند، کمتر دچار احساس تنهایی شوند. این یافته با نتایج حاصل از مطالعه سیف و همکاران (۱۳۸۳، ص ۸۳) همسویی دارد.

همچنین در تفسیر این یافته می‌توان اشاره نمود که شایستگی اجتماعی پایین در کودکان، منجر به

ادراک خود منفی می‌شود و ادراک خود منفی می‌تواند بر رفتارهای اجتماعی تأثیر بگذارد. برای مثال، کودکانی بی سرپرستی که احساس منفی درباره خود دارند، کمتر در موقعیت‌های اجتماعی حضور می‌یابند یا در این موقعیت‌ها، اضطراب بیشتری را تجربه می‌کنند. به این سبب، کمتر از سوی همسالان و افراد دیگر جامعه مورد پذیرش قرار می‌گیرند و به دنبال آن بیشتر دچار احساس تنهایی و اضطراب می‌شوند. پیشنهادها: مبتنی بر نتایج این پژوهش می‌توان گفت که در نظر گرفتن برنامه‌ها و رویکردهایی برای ارتقاء ادراک شایستگی در بین کودکان، به ویژه کودکان بی سرپرست می‌تواند به ارتقای سازگاری و در نتیجه کاهش میزان اضطراب و احساس تنهایی آن‌ها منتهی شود. نمایش درمانگری می‌تواند به دلیل استفاده از فونونی مانند پانتومیم، بازی نقش، ایفای نقش، آوا و سرود خوانی و افزایش تعامل‌های گروهی و اجتماعی و گسترش تجربه‌های بین فردی، به کاهش احساس تنهایی و نارضایتی اجتماعی منجر شود. بالا بردن سطح آگاهی مریبان و مدیران مراکز شبه خانواده از نقش ادراک شایستگی در کاهش اضطراب و احساس تنهایی کودکان از طریق برگزاری همایش، سمینار، مراکز مشاوره و تهیه و توزیع بروشورها و مطالب آموزشی نیز توصیه می‌شود.

منابع

- آذربایجان، رضا (۱۳۹۵). اختلالات روانی در کودکان بی سرپرست. مشهد: انتشارات افق
- اصغری نکاح، سید محسن و حیدری دربند، آسیه (۱۳۸۹). مقایسه شیوه‌های نگهداری و حمایت از کودکان بی سرپرست و بد سرپرست از منظر مراقبت سلامت و بهداشت روانی. خلاصه مقالات چهارمین جشنواره علمی-تحقیقاتی کودکان سرور، تهران.
- بهادر مطلق، اسلام؛ عطاری، یوسفعلی و بهادر مطلق، غلام (۱۳۹۱). اثر بخشی آموزش راهبردهای شناختی بر ابعاد ادراک شایستگی دانش آموزان. روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی، ۹(۳۳): ۳۹-۴۶. بازیابی از <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=176059>
- بهرامی، محمد؛ ابوالقاسمی، عباس و نریمانی، محمد (۱۳۹۱). مقایسه ادراک از خود و رفتارهای ایمنی در دانش آموزان دختر دارای نشانه‌های اختلال اضطراب اجتماعی و بهنجار، مجله روانشناسی مدرسه، ۲(۱): ۷۹-۶۲. بازیابی از <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=199580>
- حسین چاری، مسعود؛ خیر، محمد (۱۳۸۱). بررسی کارآیی یک مقیاس برای سنجش احساس تنهایی در دانش آموزان دوره راهنمایی. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۳۷: ۴۶-۵۹. بازیابی از <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=19696>
- حیدری نژاد، علیرضا؛ قنبری، قاسم و صفی پور، محسن (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری نوجوانان (مطالعه موردی: شهر زاهدان). فصلنامه علمی ترویجی پلیس زن، ۹(۲۲): ۷۸-۹۴. بازیابی از: http://ps.jrl.police.ir/content.php?pageName=showarticle&journal_id=15&request_id=29326
- خوشنویسان، زهرا و افروز، غلامعلی (۱۳۹۰). رابطه خودکارآمدی با افسردگی، اضطراب و استرس. اندیشه و رفتار، ۵(۲۰):

۷۳-۸۰. بازیابی از <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=135483>

رحیم زاده، سوسن؛ بیات، مریم و اناری، آسیه (۱۳۸۸). احساس تنهایی و خوداثر بخشی اجتماعی در نوجوانان. روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی، ۶(۲۲): ۸۷-۹۶. بازیابی از

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=104081>

زارع زاده خیبری، شیوا؛ رفیعی نیا، پروین و اصغری نکاح، سید محسن (۱۳۹۳). اثر بخشی هنردرمانی گروهی بیانگر بر افزایش مولفه‌های رفتاری و هیجانی خودپنداره کودکان مراکز شبه خانواده. مجله روانشناسی بالینی، ۶(۲): ۴۱-۵۱.

بازیابی از <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1043795.html>

زرگر شیرازی، فریب و سراج خرمی، ناصر. (۱۳۹۰). رابطه خود اثر بخشی و مقبولیت اجتماعی با اضطراب اجتماعی در دانشجویان دختر. فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ، ۲(۷): ۶۳-۷۷. بازیابی از

http://jwc.iauahvaz.ac.ir/article_523380.html

سیف، دیبا؛ بشاش، لعیا و لطیفیان، مرتضی (۱۳۸۳). تأثیر ابعاد ادراک خود بر روابط اجتماعی با همسالان در نوجوانان مراکز آموزشی استعداد های درخشان و مدارس عادی، مجله روانشناسی، ۸(۱): ۸۶-۹۷. بازیابی از

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=4891>

شاهینی، نجمه؛ آسایش، حمید، قبادی، مهرداد و صادقی اله آبادی، جواد (۱۳۹۱). بررسی همبستگی حمایت اجتماعی، احساس تنهایی و رضایت از زندگی در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان در سال ۱۳۸۹. مجله پژوهنده،

۱۷(۶): ۳۰۲-۳۰۶. بازیابی از <https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=206388>

شهامت ده سرخ، فاطمه و صالحی فدردی، جواد (۱۳۹۲). سوگیری توجه در اضطراب حالت، صفت: پارادایم ردیابی نقطه.

فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی، ۸(۲۹): ۱۸۳-۱۹۶. بازیابی از

http://journals.tabrizu.ac.ir/article_4280.html

شهبازی، وحید (۱۳۷۸). مقایسه ادراک لیاقت دانش آموزان استعداد های درخشان و عادی در پایه سوم راهنمایی شهر اردبیل. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه تربیت معلم، تهران.

صالحی، لیلیا؛ سیف، دیبا (۱۳۹۱). الگوی پیش بینی احساس تنهایی بر مبنای تعامل معلم با دانش آموز و ابعاد ادراک شایستگی در میان نوجوانان با و بدون نقص بینایی. فصلنامه روانشناسی افراد استثنایی، ۵(۲): ۴۴-۶۴. بازیابی از

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=157112>

صنعت نگار، سارا؛ حسن آبادی، حسین و اصغری نکاح، سید محسن (۱۳۹۱). اثر بخشی قصه درمانی گروهی بر کاهش

ناامیدی و تنهایی کودکان دختر مراکز شبه خانواده. فصلنامه روان شناسی کاربردی، ۶(۴): ۷-۲۳. بازیابی از

<http://apsy.sbu.ac.ir/article/view/3025>

طهماسیان، کارینه؛ اناری، آسیه و صالح صدق پور، بهرام (۱۳۸۸). اثر مستقیم و غیر مستقیم خود اثر مندی اجتماعی در

احساس تنهایی نوجوانان. فصلنامه علوم رفتاری، ۳(۲): ۹۳-۹۸. بازیابی از

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=41350>

فروغی پور، حمید و سماعی، لیلیا (۱۳۹۱). ارتباط منبع کنترل (درونی-بیرونی) و احساس تنهایی دختران ورزشکار و غیر

ورزشکار. مجله مدیریت رفتار سازمانی در ورزش، ۱(۲): ۳۱-۴۲. بازیابی از

<https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=218684>

قادری، بیان (۱۳۹۱). پیش بینی کننده‌های شناختی و فرا شناختی اضطراب در جمعیت نوجوانان. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه خوارزمی، تهران.

نجفیان، جمشید و اخوان طیب، افشان (۱۳۹۰). مقایسه اثر دو روش آرام سازی عضلانی و آرام سازی- بیوفیزیک روی

- اضطراب و استرس بیماران مبتلا به فشار خون خفیف. دانشگاه علوم پزشکی جهرم. (۱)۹: ۲۳-۳۱. بازیابی از <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=158949>
- نشان اسکندری، فریده و خوشنویس، الهه (۱۳۹۶). پیش بینی احساس تنهایی و امید به زندگی دختر بر اساس تعارضات زناشویی و مشکلات عاطفی-هیجانی مادران. دو فصلنامه پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده، ۵(۱): ۱۰۷-۱۲۱. بازیابی از http://journals.police.ir/content.php?pagename=show-article&journal_id=72&request_id=177588
- هومن، حیدر علی؛ احدی، حسن؛ سپاه منصور، مزگان و شیخی، منصوره (۱۳۹۰). مدل یابی احساس تنهایی بر پایه ساختار بهزیستی معنوی، خودکارآمدی و رضایت از زندگی. فصلنامه مطالعات روانشناختی، ۴(۱۵): ۱۲۰-۱۲۹. بازیابی از <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=150219>
- Asher, S.R. Wheeler, V.A. (1985). Children's loneliness: A comparison of rejected and neglected peer status. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 500-505. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/4031205>
- Bagels, M. Brechman-Toussaint, M. (2006). Family issues in child anxiety: Attachment, family functioning, parental rearing and beliefs. *Clinical Psychology Review*, 26, 7, 834-856. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16473441>
- Barnard, M.P. Chapman, P. (2018). The moderating effect of trait anxiety on anxiety-related thoughts and actions whilst driving. *Personality and Individual Differences*, 135, 207-211. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886918304227>
- Barnett, LM. Ridgers, ND. Jo Salmon, KH. (2017). Setting them up for lifetime activity: Play competence perceptions and physical activity in young children. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 20, 9, 856-860. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1440244017303316>
- Berge, J. Wall, M. Larson, N. Loth, K. A. Neumark, S. (2013). Family Functioning: Associations With Weight Status, Eating Behaviors, and Physical Activity in Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 52, 3, 351-357. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3580029/>
- Cheng, H. Furnham, A. (2002). Personality, peer relations and self-confidence as predictors of happiness and loneliness. *Journal of Adolescence*, 25, 327-339. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197102904756>
- Dunn, J.C. Dunn, J.G. Bayduza, A. (2007). Perceived athletic competence, socio-metric status and loneliness in elementary school children. *Journal of Sport Behavior*, 30(3), 249-269. Retrieved from <http://psycnet.apa.org/record/2007-12675-001>
- Eysenck, M. W. (2000). *Psychology*. UK: Psychology Press Ltd.
- Fong, H. Alegria, M. Bair-Merritt, M. Beardslee, W. (2018). Factors associated with mental health services referrals for children investigated by child welfare. *Child Abuse & Neglect*, 79, 401-412. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29529594>
- Hannesdottir, D.K. Ollendick, T.H. (2007). Social cognition and social anxiety among Icelandic school children. *Child and family behavior therapy*, 29, 43-58. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ783486>
- Harter, S. (1982). The Perceived Competence Scale for Children. *Child Development*, 3(52), 87-

97. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/233896943_The_Perceived_Competence_Scale_of_Children
- Hazer, O. Boylu, A. A. (2010). The examination of the factors affecting the feeling of loneliness of the elderly. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 9, 2083-2089. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042810025553>
- Heinrich, L. M. Gullone, E. (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review. *Clinical Psychology review*, 26, 295-718. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16952717>
- Herman, K. S. (2005). The influence of social self-efficacy, self-esteem and personality differences on loneliness and depression. Unpublished master's thesis, The Ohio State University.
- Laramie, D.J. (2007). Emotional and behavioral aspects of mobile phone use. «p.h.d» thesis of psychology, the California school of professional psychology. (www.sciencedirect.com/science)
- Lynn-Shortel, L. (2008). The healthy solitary person. An un-published thesis for Master of social work, Smith College School, Northampton University.
- Makame, V. Ani, C. Grantham-McGregor, S. (2012). Psychological well-being of orphans in Dar El Salaam, Tanzania. *Acta Paediatr*, 91, 459-465. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12061364>
- Marais, L. Sharp, C. Pappin, M. Lenka, M. Cloete, J. Skinner, D. Serekoane, J. (2013). Housing conditions and mental health of orphans in South Africa, *Health & Place*, 24, 23-29. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3834074/>
- McDonald, R. Jouriles, E. N. Tart, C. D. Minze, L. C. (2009). Children's adjustment problems in families characterized by men's severe violence toward women: Does other family violence matter?. *Child Abuse & Neglect*, 33, 2, 94-101. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19303141>
- MacMaster, K. Donovan, LA. MacIntyre, P D. (2011). The effects of being diagnosed with a learning disability on children's self-esteem. *Child Study Journal*, 2(32), 101-108. Retrieved from <https://www.questia.com/library/journal/1G1-94591678/the-effects-of-being-diagnosed-with-a-learning-disability>
- Muris, P. (2002). Relationships between self-efficacy and symptoms of anxiety disorders and depression in a normal adolescent sample. *personality and individual differences* 32,337-348. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886901000277>
- Murnan, A. Wu, Q. Slesnick, N. (2018). The impact of parenting on child mental health among children of prostituting mothers. *Children and Youth Services Review*, 89, 212-217. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740917310794>
- Ninot, G. Bilard, J. Deligneres, D. (2005). Effects of integrated or segregated sport participants on the physical self for adolescents with mental retardation. *Journal of Intellectual Disability Research*, 5(49), 682-689. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16108985>
- Qualter, P. Brown, S.L. Rotenberg, K.J. Vanhalst, J. Harris, R.A. Goossens, L. Bangee, M. Munn, P. (2013). Trajectories of loneliness during childhood and adolescence: predictors and health outcomes. *Journal of Adolescence*, 15, 1-11. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23465384>
- Sim Doh, H. Shin, N. Kim, M. Sung Hong, J. Choi, M. Kim, M. (2012). Influence of marital conflict on young children's aggressive behavior in South Korea: The mediating role of child maltreatment, *Children and Youth Services Review*, 34, 9, 1742-1748. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740912001946>
- Spielberger, C.D. Gorsuch, R.L. Lushene, R. Vagg, P.R. & Jacobs, G.A. (1983). *Manual for the State-*

- Trait Anxiety Inventory, Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Steinhausen, H. C. Aster, S. Gobel, D. (1987). Family Composition and Child Psychiatric Disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 26, 2, 242-247. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3584026>
- Sternberg, K. G. Lamb, M. E. Guterman, E. Abbott, C. B. (2006). Effects of early and later family violence on children's behavior problems and depression: A longitudinal, multi-informant perspective, *Child Abuse & Neglect*, 30, 3, 283-306. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16524627>
- Thombeni, M. (2010). Factors in the family system causing children to live in the street: A comparative study of parents and children perspectives. An unpublished thesis for Master degree of play therapy, The faculty of humanities, Department of social work and Criminology, University of Pretoria.
- Turner, H. A. Finkelhor, D. Hamby, S. L. Shattuck, A. (2013). Family structure, victimization, and child mental health in a nationally representative sample, *Social Science & Medicine*, 87, 39-51. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23631777>
- Urla, R. (2009). Relationship between social anxiety and feelings of competence. *Journal of Anxiety Disorders*, 2, 1123-1135. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3650589/>
- Uzynska-Jarmoc, J. (2008). The self-concept, cognitive competence and social functioning of children graduating preschool. Finland: University of Joensuu.
- Voncken, M. J. Bogels, S. M. (2008). Social performance deficits in social anxiety disorder: Reality during conversation and biased perception during speech. *Journal of Anxiety Disorders*, 22, 1384-1392. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18343089>
- Young, M. E. Galvan, T. Reidy, B. L. Pescosolido, M. F. Kim, K. L. Seymour, L. Dickstein, P. (2013). Family functioning Deficits in bipolar disorder and ADHD in youth, *Journal of Affective Disorders*, 150, 3, 1096-1102. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3759554/>